

SUB PRIVIREA TUTUROR, NEVĂZUT DE NIMENI. NARCISISMUL VULNERABIL ÎN UMBRA RĂCELII PARENTALE

OANA PITICAȘ^[1]

Articolul propune o lectură psihanalitică a narcisismului, pornind nu de la forma grandioasă, intens mediatizată, a acestuia, ci de la varianta sa tăcută, hipersensibilă și mai apropiată de suferința clinică. După reconstituirea distincției dintre narcisismul grandios și cel vulnerabil (Akhtar, Wink, Pincus) și a principalelor ipoteze despre originile sale (Freud, Kohut, Kernberg, Millon), articolul examinează răceala parentală – indisponibilitatea emoțională, indiferența, respingerea implicită și ostilitatea latentă – ca antecedent privilegiat al configurației vulnerabile. Susținem că narcisismul vulnerabil poate fi citit ca urma psihică a unei prezențe parentale lipsite de privire: copilul îngrijit, dar nevăzut, devine adultul care se simte permanent privit și evaluat. Convergența dintre teoria psihanalitică și cercetarea empirică asupra rememorărilor parentale (Otway și Vignoles) susține această lectură, fără a o transforma într-o demonstrație cauzală. Articolul are în vedere implicațiile clinice și preventive ale acestei perspective.

CUVINTE-CHEIE: narcisism vulnerabil; narcisism grandios; răceală parentală; oglindire; psihologia sinelui; relații de obiect; sine fals; copilul dotat

¹ Oana Piticaș este psihoterapeut psihanalitic în formare, afiliat INSIGHT – Asociația pentru promovarea psihanalizei teoretice și clinice. Email: oanapiticas.op@gmail.com

Introducere

„Când intru într-o încăpere, devin adesea conștient de mine însumi și simt că privirile celorlalți sunt ațintite asupra mea.” Fraza nu aparține unui pacient anume: este unul dintre cei zece itemi prin care Hendin și Cheek (1997) au încercat să surprindă o formă de narcisism pe care psihanaliza o descrisese de mult, dar pe care discursul public aproape că nu o vede. O altă frază, dintr-un alt chestionar, construit pentru a surprinde rememorările din copilărie, sună astfel: „Când eram copil, părinții mei păreau adesea să nu fie conștienți de prezența mea” (Otway și Vignoles, 2006). Puse una lângă alta, cele două propoziții formează aproape o poveste: adultul care se simte privit de toți pare să fi fost copilul pe care nu l-a privit nimeni.

Articolul de față pornește de la această intuiție. În ultimii ani, termenul „narcisist” a ieșit din limbajul clinic și a intrat în vocabularul cotidian, devenind o etichetă pentru orice comportament perceput ca egoist, manipulator sau lipsit de empatie. Folosit cu această lejeritate, el mai degrabă întuneacă decât luminează structura clinică a fenomenului. Figura care populează imaginarul public este aproape exclusiv cea a narcisicului grandios: dominant, fermecător, exploatare, demonizat. În umbra lui rămâne însă o altă figură, relativ ignorată sau confundată cu simpla „sensibilitate” ori cu „introversia”: persoana care își dorește cu disperare să fie excepțională, bănuiește că nu este, se simte cronic nedreptățită, este rănită și se retrage. Aceasta este configurația pe care literatura o numește narcisism vulnerabil și care stă la baza acestui articol.

Alegerea nu este întâmplătoare. Dacă narcisismul grandios poate funcționa, în zonele sale subclinice, chiar adaptativ, cel vulnerabil este asociat consecvent cu anxietatea, depresia, rușinea, ruminația și izolarea (Pincus și Lukowitsky, 2010; Miller, Lynam, Hyatt și Campbell, 2017). Altfel spus, este forma narcisismului însoțită de suferință. De aceea, întrebarea despre originea lui nu este doar o curiozitate teoretică, ci și o întrebare clinică.

Teza pe care ne dorim să o susținem este că narcisismul vulnerabil poate fi citit ca urma psihică a unei prezențe parentale lipsite de privire. Nu ne referim, în primul rând, la abuzul manifest, ci la o formă de îngrijire corectă, uneori chiar impecabilă material, căreia îi lipsește însă ceea ce Kohut numea răspunsul empatic: bucuria de a-l vedea pe copil, disponibilitatea de a-i recunoaște trăirile, căldura. Vom parcurge mai întâi distincția dintre cele două fețe ale narcisismului, apoi fenomenologia configurației vulnerabile, dezbateră despre origini deschisă de Freud și, în final, conceptul de răceală parentală, pe fundalul convergenței dintre teoria psihanalitică și cercetarea empirică.

Cele două fețe ale lui Narcis

Intuiția că narcisismul are atât o fațadă grandioasă, cât și un nucleu fragil este prezentă, cu accente diferite, la Freud, Kohut și Kernberg. Abia la începutul anilor '80 însă această dualitate a fost formulată explicit ca distincție fenomenologică. Akhtar și Thomson (1982), apoi Akhtar (1989), au sintetizat literatura clinică într-un model care descrie, pe șase dimensiuni (conceptul de sine, relațiile interpersonale, adaptarea socială, etica și idealurile, iubirea

și sexualitatea, stilul cognitiv), o față manifestă și o față latentă a narcisicului. Manifest, acesta apare grandios, seducător, sigur pe sine, adesea de succes. Latent, același individ este chinuit de îndoieli, invidios, cronic plictisit, incapabil de iubire reală. Cele două fețe nu se exclud. Ele coexistă, separate prin scindare, fără a se putea integra într-o experiență coerentă a sinelui.

Distincția a primit o confirmare empirică prin studiul lui Wink (1991), care, analizând factorial mai multe măsuri ale narcisismului, a extras doi factori practic independenți: *grandiozitate–exhibiționism și vulnerabilitate–sensibilitate*. Primul se asocia cu extraversia, dominanța și o stimă de sine ridicată. Al doilea se asocia cu introversia, anxietatea, hipersensibilitatea la critică și o stimă de sine fragilă. Pe această linie, Hendin și Cheek (1997) au construit *Hypersensitive Narcissism Scale*, un instrument dedicat specific formei vulnerabile, care surprinde autoabsorbția, susceptibilitatea la ridiculizare, sentimentul de a fi neînțeles și tendința de retragere.

Mai recent, Pincus și colaboratorii (Cain, Pincus și Ansell, 2008; Pincus și Lukowitsky, 2010) au propus înlocuirea perechii manifest–latent cu perechea grandios–vulnerabil. Argumentul lor este unul clinic: la pacienții cu tulburare de personalitate narcisică nu întâlnim două tipuri separate de narcisism, ci mai degrabă o fluctuație a stărilor de grandiozitate și vulnerabilitate. Un pacient predominant grandios poate aluneca, după o rană narcisică, într-o stare de rușine, retragere și depresie. Jauk și colaboratorii (2017) au arătat că, în zona subclinică, cele două dimensiuni sunt practic necorelate, dar că legătura dintre ele crește pe măsură ce grandiozitatea se apropie de nivelu-

rile patologice. Cu alte cuvinte, cu cât coborâm mai adânc spre patologie, cu atât cele două fețe ale lui Narcis se dovedesc a fi fețele aceleiași monede.

Pentru scopul nostru, urmează să reținem două lucruri. Primul: narcisismul vulnerabil nu este „opusul” celui grandios și nici grandiozitate minus afișare. Cele două împart un nucleu comun (preocuparea cronică pentru sine, sentimentul de îndreptățire, dificultatea de a empatiza autentic), dar diferă radical prin felul în care acest nucleu este reglat, exprimat și trăit. Al doilea: tocmai forma vulnerabilă, discretă și adesea invizibilă din exterior, este cea care conduce persoana spre terapie.

Fenomenologia narcisismului vulnerabil: a dori cu disperare să fii excepțional

Dacă narcisicul grandios, parafrazându-l pe Kets de Vries, crede cu adevărat că este excepțional și așteaptă ca ceilalți să o recunoască, narcisicul vulnerabil vrea cu disperare să fie excepțional, suspectează că nu este și rămâne prins în această ambivalență fără ca ea să se rezolve vreodată. Suprafața retrasă și hipersensibilă ascunde o viață interioară populată de fantasme grandioase și de resentiment față de o lume care nu îi recunoaște valoarea (Akhtar, 1989).

Din perspectivă kohutiană, ceea ce definește această configurație este fragilitatea structurală a sinelui (Kohut, 1971/2021; 1977). Sinele, ca instanță care integrează experiența, menține sentimentul continuității și reglează afectele și stima de sine, este insuficient consolidat. Persoana trăiește un deficit cronic de coeziune, de vitalitate și de sens și caută permanent, în afara sa, obiecte ale sinelui care să compenseze ceea ce lipsește înăuntru.

Căutarea nu este conștientă în toată intensitatea ei. Narcisicul vulnerabil nu spune „am nevoie să fiu admirat”, pentru că o asemenea recunoaștere ar fi ea însăși rușinoasă. Nevoia se ascunde în gesturi aparent banale: căutarea aprobării șefului, o sensibilitate disproporționată la faptul de a fi ignorat într-o conversație de grup, ore de ruminație după o observație critică minoră.

Stima de sine a narcisicului vulnerabil este scăzută, instabilă și, mai ales, contingentă, dependentă aproape direct de răspunsul celuilalt (Zeigler-Hill, 2006; Zeigler-Hill și Besser, 2013). Un compliment poate ridica această stimă de sine pentru scurt timp, iar un mesaj la care răspunsul întârzie o poate prăbuși. Kernberg (1975) citește această instabilitate drept reflexul unei organizări interne scindate: reprezentările „bune” și „rele” ale sinelui și ale obiectelor nu se integrează, iar trecerea de la una la alta se face brusc. Persoana se simte minunată într-un moment și mizerabilă în următorul, fără a putea ține împreună cele două experiențe.

De aici decurge hipersensibilitatea la critică, poate trăsătura cea mai ușor de recunoscut. Pentru un sine consolidat, critica este o informație care poate fi cântărită, acceptată sau respinsă. Pentru sinele fragil, ea este o rană. Hipersensibilitatea se însoțește de o vigilență interpersonală aproape constantă, cu o nuanță paranoidă: semnele ambigue ale celorlalți sunt scanate și, în lipsa unor structuri interne care să confirme valoarea proprie, citite ca rețineri sau respingeri.

Deși pare mai puțin autocentrat decât cel grandios, fiind retras, modest și ferindu-se de expunere, deși tânjește după recunoaștere, narcisicul vulnerabil este profund absorbit de sine. Absorbția nu ia forma ostentației, ci a unei preocupări permanente pentru propriile sentimente și răni. Întâlnirea

cu celălalt este filtrată constant prin întrebarea: „Ce gândește celălalt despre mine?” Aceasta este o barieră reală în calea empatiei. Cercetarea asociază narcisismul vulnerabil cu deficite de empatie, mai ales cognitivă (Hepper, Hart și Sedikides, 2014). Empatia există, dar este adesea indirectă, mediată de identificarea cu propriile experiențe dureroase, și se stinge atunci când celălalt trăiește ceva ce nu poate fi tradus în propria poveste internă, de pildă un succes.

Invidia ocupă un loc central. Pentru Kernberg (1975), ea este nucleul afectiv al patologiei narcisice. La narcisicul vulnerabil, reușita celuiilalt nu este un fapt neutru, ci un atac, dovada că celălalt este mai bun și mai îndreptățit. Răspunsul este un amestec de rușine, mânie, deznădejde și fantasmă reparatoare. În această fantasmă, persoana își imaginează triumful viitor prin care „le va arăta” tuturor. Fantasmelor grandioase nu sunt însă simple plăceri private. Ele oferă, în registrul imaginarului, confirmarea pe care realitatea o refuză. Tragedia lor este că sunt deconectate de efortul real: *persoana se vede în vârful, dar nu reușește să se așeze la masă pentru pașii modești și plictisitori care duc acolo.*

La această configurație se adaugă frecvent un perfecționism defensiv, orientat mai degrabă spre evitarea eșecului decât spre excelență: nu „să fac excelent”, ci „să nu fac niciodată ceva ce ar putea fi criticat” (Hewitt și Flett, 1991; Smith, Saklofske, Stoeber și Sherry, 2016). Dincolo de fațada perfecționistă se află un autocriticism sever. Vocea interioară este tăioasă și mereu nemulțumită: realizările sunt minimizate („oricine ar fi putut face asta”), iar eșecurile sunt amplificate („încă o dovadă că nu valorez nimic”). În lectura kohutiană, această voce este reproducerea internă a unui obiect

al sinelui care, în locul oglindirii admirative, a oferit critică, distanță sau indiferență. *Adultul continuă să-și vorbească așa cum i s-a vorbit cândva.*

Această ultimă observație ne conduce la întrebarea despre posibilele origini ale acestei configurații particulare.

O ambiguitate fondatoare: supraevaluare sau respingere?

În *Pentru a introduce narcisismul*, Freud (1914/2014) distinge între narcisismul primar, starea originară în care libidoul este investit în propriul eu, și narcisismul secundar, retragerea libidoului de la obiecte înapoi asupra eului. Tot aici el lasă deschise, aproape în treacăt, două ipoteze despre origine care vor structura întreaga dezbateră ulterioară. Pe de o parte, faimoasa formulă a copilului tratat ca „Maiestatea Sa Bebelușul” (*His Majesty the Baby*), investit cu fantasmеle de perfecțiune ale părinților, sugerează că narcisismul ar putea rezulta dintr-o supraevaluare parentală. Pe de altă parte, rămâne posibilitatea ca libidoul să se retragă asupra eului tocmai pentru că obiectele l-au dezamăgit, adică dintr-o experiență de respingere.

Teoreticienii de după Freud au ales, în general, una dintre aceste căi. Millon (1981) a formulat explicit ipoteza supraevaluării: părinții care își laudă copilul fără discernământ și îi atribuie calități pe care acesta nu le are îi construiesc o imagine de sine nesustenabilă în confruntarea cu lumea. Kohut și Kernberg, deși ajung la concluzii terapeutice aproape opuse, converg asupra celeilalte căi: răceala și inadecvarea parentală.

Pentru Kohut (1971/2021; 1977), narcisismul nu este o etapă primitivă ce trebuie depășită, ci o linie de dezvoltare cu propriile forme mature. Copilul are nevoie de obiecte ale sinelui care să-i răspundă empatic. Are nevoie de oglindire, adică de privirea care strălucește la vederea lui și îi confirmă că existența lui contează. Are nevoie de o figură idealizabilă, calmă și puternică, cu care să fuzioneze. Kohut și Wolf (1978) adaugă nevoia de gemelitate, de a se simți asemenea celorlalți. Aceste nevoi nu trebuie satisfăcute perfect. Frustrarea optimă, adică dezamăgirile mici și tolerabile, permite internalizarea treptată a funcțiilor pe care inițial le îndeplinea părintele. Patologia apare atunci când eșecurile empatice sunt prea masive, prea bruște sau cronice. Sinele rămâne fragil, iar nevoile arhaice de oglindire rămân active și nesatisfăcute în viața adultă. Kohut și Wolf (1978) descriu, printre altele, *personalitatea înfometată de oglindire*, care se simte goală și ireală în absența atenției celorlalți, și *personalitatea evitantă de contact*, care, după prea multe deziluzii, renunță la căutare și se izolează pentru a nu mai risca rănirea. Ambele portrete sunt, în fond, portrete ale narcisismului vulnerabil.

Kernberg (1975; 1984) păstrează mai mult din arhitectura freudiană și citește narcisismul patologic ca pe o structură defensivă: *sinele grandios patologic*, o fuziune între reprezentările sinelui ideal, ale obiectului ideal și ale sinelui real, construită împotriva invidiei, a mâniei și a disprețului. Originea ei se află într-o copilărie marcată de figuri parentale cronic reci, indiferente sau subtil agresive. Formula lui Kernberg este extrem de precisă: părintele viitorului narcisic nu este, de regulă, manifest abuziv. Este unul care, dincolo de o aparență de îngrijire, rămâne indiferent față de nevoile reale

ale copilului, îl folosește ca extensie a propriului narcisism sau nutrește o ostilitate ascunsă, dar percepută. Copilul, neiubit și furios pe figuri pe care nu le poate părăsi, conchide că, dacă nu poate fi iubit, trebuie să-și ajungă sieși.

Diferența dintre cei doi autori ține, așadar, de natura răspunsului, nu de origine. Kohut vede un *sine deficitar*, căruia i-a lipsit ceva și care are nevoie de experiențe corective. Kernberg vede o organizare *defensivă*, construită împotriva durerii, care trebuie interpretată și deconstruită. Cele două lecturi sunt complementare: una descrie ce a lipsit, cealaltă cum s-a organizat psihicul împotriva acestei lipse. Amândouă indică însă același loc de plecare: o privire parentală care nu l-a văzut pe copilul real.

Răceala parentală: anatomia unei absențe

În literatura psihanalitică și empirică actuală, răceala parentală desemnează un ansamblu de comportamente caracterizate prin indisponibilitate emoțională, indiferență afectivă și, în formele mai severe, respingere implicită sau ostilitate latentă. Operaționalizarea propusă de Otway și Vignoles (2006) surprinde aceste fațete prin afirmații retrospective de o simplitate aproape dureroasă. Adultul este invitat să spună în ce măsură se regăsește în propoziții precum: „Când eram copil, simțeam adesea că părinții mei erau «reci» față de mine”, „...simțeam uneori că părinții mei și-ar fi dorit să nu fiu prin preajmă”, „...nu am prea primit căldură sau afecțiune din partea părinților mei”, „...părinții mei se comportau adesea într-un mod indiferent față de mine”, „...mă întrebam uneori dacă părinții mei simțeau în secret

ostilitate față de mine” sau „...părinții mei păreau adesea să nu fie conștienți de prezența mea”. Același instrument inversează perspectiva prin itemi precum „...știam că mă puteam baza întotdeauna pe părinții mei pentru a-mi oferi iubire”, a căror absență, în răspunsul adultului, spune la fel de mult.

Citiți nu ca itemi de chestionar, ci ca fragmente de discurs, acești itemi descriu cu mare precizie un tip de copilărie pe care îl întâlnim frecvent în practica clinică și care rareori este numit ca atare. Nu vorbim despre părinți violenți sau neglijenți în sens juridic. Mulți dintre ei sunt corecți, organizați și asigură nevoile materiale ale copilului. Copilul este, formal vorbind, îngrijit. Îi lipsește însă experiența esențială a unei prezențe care să se bucure de el. Am putea numi această configurație *o prezență fără privire*: părintele este acolo fizic, dar absent ca oglindă.

Consecințele acestei absențe pot fi descrise, în limbajul psihologiei sinelui, pe trei niveluri. În primul rând, copilul nu primește experiențele formative de care are nevoie pentru a-și consolida structurile sinelui. Capacitatea de a-și regla stima de sine, de a tolera frustrarea și de a se liniști singur în momentele de tensiune rămâne subdezvoltată, iar aceste funcții vor fi căutate toată viața în afară. În al doilea rând, copilul internalizează o imagine despre sine ca fiind fundamental neimportant, invizibil, neiubit. Această imagine va deveni nucleul rușinii adulte. În al treilea rând, ca strategie compensatorie, se instalează căutarea cronică a oglinzirii care a lipsit, iar această căutare devine unul dintre motoarele vieții adulte.

Revenim astfel la cele două fraze de la începutul articolului. Adultul care, intrând într-o încăpere, simte toate privirile ațintite asupra lui nu este neapărat

un exhibiționist. Este, mai curând, cineva pentru care privirea celuilalt a rămas o problemă nerezolvată, o instanță care nu a confirmat la timpul ei și care, de aceea, trebuie verificată mereu. Hipervigilența interpersonală, sensibilitatea la ridiculizare și interpretarea personală a remarcilor celorlalți apar, în această lumină, ca moșteniri ale unei copilării în care privirea a fost fie absentă, fie rece.

Copilul dotat și sinele fals

Alice Miller (1979/2013) oferă poate cea mai emoționantă descriere clinică a acestui drum. Părinții pe care îi descrie în *Drama copilului dotat* nu sunt neapărat reci în mod manifest. Sunt însă narcisic dependenți de copilul lor: îl investesc cu așteptări și cu fantasme de excelență, cu nevoia ca el să fie ceea ce ei nu au putut fi. Răceala lor este subtilă. Nu îi interesează copilul real, ci imaginea care le confirmă propria valoare. Copilul autentic devine astfel invizibil, iar recunoscut este doar copilul-imagine, cel care îndeplinește funcția de obiect al sinelui pentru părinte.

Copilul răspunde printr-o adaptare extraordinară. Dezvoltă o sensibilitate hiperactivă la nevoile parentale, își reprimă emoțiile „inacceptabile” (mânia, tristețea, frica) și își construiește un sine fals, concept pe care Miller îl preia de la Winnicott (1965) și îl aplică dinamicii narcisice. Pentru Winnicott, sinele fals este organizarea pe care copilul o construiește pentru a supraviețui unui mediu care nu îi răspunde, adaptată așteptărilor celuilalt și ruptă de gestul spontan al sinelui adevărat. Acest sine fals funcționează,

adesea chiar remarcabil: copilul reușește la școală, este lăudat, pare că se descurcă. În spatele lui, sinele autentic rămâne abandonat și neoglindit.

Adultul rezultat este, în descrierea lui Miller, o persoană paradoxală: adesea de succes, pentru că a învățat devreme să răspundă așteptărilor, dar chinuită de un sentiment profund de gol. Realizările nu o satisfac, pentru că simte că nu îi aparțin. Iubirea celorlalți nu îi ajunge, pentru că simte că este iubită pentru ce face, nu pentru ce este. Și se confruntă cu o dilemă tragică: dacă renunță la sinele fals, riscă să descopere că dincolo de el nu există nimic format. În limbajul acestui articol, persoana cu narcisism vulnerabil este adesea un copil dotat care a îmbătrânit fără să se vindece. A internalizat răceala părintelui, adică vocea care nu îl vede, și o reproduce ca autocritică, ca depresie și ca sentiment cronic de gol.

Masterson: teroarea de a fi tu însuși

Masterson (1981; 1988; 1993) adaugă acestei imagini o dimensiune a dezvoltării. Pentru el, patologia narcisică ține de eșecul procesului de separare-individuație: atunci când figura maternă nu poate susține diferențierea copilului, acesta ajunge să trăiască ceea ce Masterson numește *depresie de abandon*. Este sentimentul terifiant că, dacă ar fi cu adevărat el însuși, dacă și-ar exprima nevoile, agresivitatea și dorințele, ar fi părăsit. Pentru a evita abandonul, copilul își suprimă sinele real și construiește un sine acceptabil pentru părinte. În narcisism, acesta ia forma unei grandiozități defensive: copilul învață că este iubit doar atunci când este special.

Masterson distinge între forma exhibiționistă, care își afirmă direct grandiozitatea, și ceea ce numește *tulburarea narcisică „ascunsă”* (en. *closet narcissistic disorder*, Masterson, 1993). Aceasta este echivalentul clinic al narcisismului vulnerabil: persoana, prea fragilă pentru a-și expune grandiozitatea, o trăiește prin procură. Se atașează de figuri pe care le idealizează, fie parteneri, șefi sau maștri, și se hrănește din strălucirea lor. Pentru ambele forme, antecedentul este același: un părinte care nu îl vede pe copilul real, îl folosește ca extensie, îi recompensează performanța și îi pedepsește autenticitatea.

Convergența dintre observația clinică și cercetarea empirică

Timp de decenii, relația dintre stilul parental și narcisism a rămas o ipoteză clinică, formulată pornind de la reconstrucțiile aferente procesului terapeutic. Meritul studiului lui Otway și Vignoles (2006) este acela de a fi supus pentru prima dată predicțiile psihanalitice concurente unui test cantitativ sistematic, pe un eșantion nonclinic. Într-un mod neașteptat, rezultatele au dat dreptate ambiguității freudiene: atât răceala, cât și supraevaluarea parentală contribuiau la predicția narcisismului adult, iar efectele lor erau mai puternice atunci când erau considerate împreună. Cu alte cuvinte, profilul cel mai „narcisogen” pare să fie combinația dintre laude excesive și nediscriminate și mesaje implicite de răceală și indisponibilitate. Este vorba despre laude care nu reflectă iubirea pentru copilul concret, ci proiecția narcisică a părintelui asupra lui. Portretul lui Alice Miller primește astfel o confirmare empirică.

Mai important pentru argumentul nostru este că răceala parentală s-a asociat cu ambele forme de narcisism, așa cum anticipa Kernberg, care le vedea drept tentative defensive, mai mult sau mai puțin reușite, împotriva aceleiași dureri de bază. Pentru forma vulnerabilă, Otway și Vignoles (2006) au adăugat un element semnificativ: narcisismul ascuns era prezis, pe lângă amintirile parentale, și de anxietatea de atașament, adică de teama cronică de a nu fi iubit și de a fi părăsit, care amintește de depresia de abandon descrisă de Masterson. Studii ulterioare au replicat și nuanțat legătura dintre experiențele parentale și narcisism în populații diferite (Horton, Bleau și Drwecki, 2006; Huxley și Bizumic, 2017). Într-o cercetare realizată pe populația românească, supraevaluarea parentală, spre deosebire de răceala parentală, nu a fost asociată cu narcisismul vulnerabil, ceea ce sugerează că, cel puțin pentru forma vulnerabilă, răceala ar putea cântări mai greu decât lauda. Dacă această tendință se confirmă, ea ar nuanța ambiguitatea lăsată deschisă de Freud: cele două drumuri se întâlnesc adesea, dar poate nu au aceeași greutate pentru fiecare dintre fețele lui Narcis.

O obiecție inevitabilă privește natura datelor: vorbim despre rememorări retrospective. Este posibil ca persoana cu narcisism vulnerabil, marcată de pesimism și de hipersensibilitate, să-și amintească părinții într-o lumină mai sumbră decât au fost. Literatura privind validitatea rememorărilor parentale arată însă că acestea corelează rezonabil cu observațiile independente ale comportamentului parental (Parker, 1981; Wilhelm și Parker, 1990). Mai mult, din perspectivă psihanalitică, obiecția își pierde o parte din forță. Chiar dacă rememorarea ar conține o componentă de reconstrucție,

modul în care un adult își organizează narativ copilăria spune ceva esențial despre structura actuală a sinelui său. Părintele rece este, în orice caz, un obiect intern viu, iar cu acest obiect intern ne întâlnim în spațiul terapeutic.

Discuție: de la privirea absentă la sinele care se caută în ochii celorlalți

Convergența dintre psihologia sinelui, teoria relațiilor de obiect, descrierile clinice ale lui Miller și Masterson și datele empirice permite formularea unei lecturi integrative. Narcisismul vulnerabil nu apare ca un exces de iubire de sine, ci, după expresia lui Kernberg, ca o deformare a ei. Persoana nu iubește sinele său real, vulnerabil și uman, pe care nu l-a văzut nimeni. Iubește, sau mai exact caută cu disperare să confirme, o imagine compensatorie construită ca refugiu. Grandoarea secretă a narcisicului vulnerabil este, în această lumină, mai puțin o aroganță și mai mult o cârjă, singura formă prin care un sine insuficient oglindit își poate imagina că valorează ceva.

Dacă am încerca să rezumăm într-o singură imagine ceea ce se transmite de la părintele rece la adultul vulnerabil, aceasta ar fi privirea. Copilul pe care părinții păreau să nu-l observe devine adultul care nu încetează să se observe prin ochii celorlalți. Privirea care a lipsit la momentul constituirii sinelui nu dispare. Se mută înăuntru, sub forma unui evaluator intern sever, și în afară, sub forma unei hipervigilențe permanente față de semnele de apreciere sau respingere. Este unul dintre paradoxurile cele mai triste ale acestei configurații: cel care a fost nevăzut ajunge să se simtă privit în permanență, *dar niciodată văzut*.

Această lectură permite anumite consecințe clinice specifice. În primul rând, confirmă utilitatea unei abordări care ia în serios istoria timpurie a relației cu figurile parentale, fără a reduce suferința prezentă la trecut. Dacă structurile de autoreglare nu s-au consolidat din cauza unei carențe de oglindire, terapia trebuie să ofere, măcar parțial, experiența pe care relația parentală nu a oferit-o. Aceasta este esența tratamentului de orientare kohutiană: transferul în oglindă nu este interpretat prematur ca rezistență, ci primit ca expresie a unei nevoi de dezvoltare rămase în suspensie (Kohut, 1971/2021). În al doilea rând, lectura lui Kernberg ne amintește că, dincolo de deficit, există și organizarea defensivă: devalorizarea, invidia și retragerea cu resentiment vor apărea inevitabil în transfer, iar analistul va fi, la rândul lui, idealizat și considerat apoi dezamăgitor. A supraviețui acestor mișcări fără a răspunde cu răceală este, poate, prima formă de reparație. În al treilea rând, clinicianul trebuie să fie atent la faptul că narcisicul vulnerabil nu cere oglindire. Nevoia se ascunde sub modestie, retragere sau autocritică, iar tocmai discreția ei o face ușor de ratat.

Există și o dimensiune preventivă. Dacă răceala parentală este unul dintre antecedentele majore ale configurației vulnerabile, atunci sprijinirea părinților în dezvoltarea capacității de răspuns empatic devine o formă de prevenție psihică. Nu este vorba despre a-i învăța să laude mai mult, pentru că datele sugerează că lauda nediscriminată nu protejează, ci, potrivit lui Otway și Vignoles (2006), poate alimenta la rândul ei narcisismul. Este vorba despre a-i ajuta să vadă copilul real și să recunoască modul în care propriile lor răni narcisice pot interfera cu această privire.

Limite

Articolul de față este o reflecție teoretică și nu își propune să demonstreze o relație cauzală. Datele empirice pe care se sprijină, inclusiv cele privind rememorările parentale, sunt de natură corelațională și retrospectivă. Ele arată o asociere care se păstrează peste decenii, nu un mecanism dovedit. Legătura dintre răceala parentală și narcisismul vulnerabil este, așadar, o consonanță plauzibilă între teoria clinică și cercetare, nu o lege.

În al doilea rând, lectura propusă lasă inevitabil în umbră alți factori: temperamentul copilului, care poate influența la rândul său răspunsurile parentale, experiențele relaționale ulterioare copilăriei, contextul cultural. De asemenea, distincția dintre cele două drumuri posibile, răceală și supraevaluare, este mai clară pe hârtie decât în familiile reale, unde cele două se amestecă adesea, așa cum arată chiar Miller și Otway și Vignoles.

În al treilea rând, descrierea configurației vulnerabile se sprijină în mare parte pe literatura subclinică. La nivelul tulburării de personalitate propriu-zise, unde grandoarea și vulnerabilitatea alternează la aceeași persoană (Pincus și Lukowitsky, 2010), dinamica poate fi diferită. Direcțiile firești de continuare ar include studii longitudinale, care să urmărească relația părinte-copil în timp, și ilustrarea clinică a acestei lecturi prin material de caz.

Concluzii

Articolul a pornit de la o figură pe care discursul public o ignoră: narcisicul care nu strălucește, ci se ascunde, se rănește ușor și suferă. Am încercat să arătăm că această figură nu este o variantă „blândă” a narcisismului, ci forma sa cea mai apropiată de suferința clinică, și că originea ei poate fi căutată, cu bune argumente teoretice și empirice, într-o experiență timpurie de răceală parentală: o îngrijire fără căldură, o prezență fără privire.

Freud a lăsat deschise două drumuri, supraevaluarea și respingerea. Kohut și Kernberg au pornit, fiecare cu instrumentele sale, pe cel de-al doilea. Miller și Masterson i-au dat chip clinic. Cercetarea empirică a confirmat, cu prudența care i se cuvine, că răceala parentală rememorată însoțește configurația narcisică vulnerabilă a adultului. Rămâne în sarcina psihoterapeutului să transforme această cunoaștere într-o formă de prezență: să ofere, în spațiul analitic, privirea care vede cu adevărat, acolo unde, la început, a existat doar o privire goală.

BIBLIOGRAFIE

- Akhtar, S. (1989). Narcissistic personality disorder: Descriptive features and differential diagnosis. *Psychiatric Clinics of North America*, 12(3), 505–529.
- Akhtar, S., & Thomson, J. A. (1982). Overview: Narcissistic personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 139(1), 12–20.

- Cain, N. M., Pincus, A. L., & Ansell, E. B. (2008). Narcissism at the cross-roads: Phenotypic description of pathological narcissism across clinical theory, social/personality psychology, and psychiatric diagnosis. *Clinical Psychology Review*, 28(4), 638–656.
- Freud, S. (2014). „Pentru a introduce narcisismul.” În *Opere* (Vol. 3, G. Lepădatu, Trad.). Editura Trei. (Lucrarea originală publicată în 1914)
- Hendin, H. M., & Cheek, J. M. (1997). Assessing hypersensitive narcissism: A reexamination of Murray’s Narcism Scale. *Journal of Research in Personality*, 31(4), 588–599.
- Hepper, E. G., Hart, C. M., & Sedikides, C. (2014). Moving Narcissus: Can narcissists be empathic? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40(9), 1079–1091.
- Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1991). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(3), 456–470.
- Horton, R. S., Bleau, G., & Drwecki, B. (2006). Parenting Narcissus: What are the links between parenting and narcissism? *Journal of Personality*, 74(2), 345–376.
- Huxley, E., & Bizumic, B. (2017). Parental invalidation and the development of narcissism. *The Journal of Psychology*, 151(2), 130–147.
- Jauk, E., Weigle, E., Lehmann, K., Benedek, M., & Neubauer, A. C. (2017). The relationship between grandiose and vulnerable (hypersensitive) narcissism. *Frontiers in Psychology*, 8, 1600.
- Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. Jason Aronson.

- Kernberg, O. F. (1984). *Severe personality disorders: Psychotherapeutic strategies*. Yale University Press.
- Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. International Universities Press.
- Kohut, H. (2021). *Analiza Sinelui: O abordare sistematică a tratamentului psihanalitic al tulburărilor de personalitate narcisică*. Editura Trei. (Lucrarea originală publicată în 1971)
- Kohut, H., & Wolf, E. S. (1978). The disorders of the self and their treatment: An outline. *International Journal of Psychoanalysis*, 59, 413–425.
- Masterson, J. F. (1981). The narcissistic and borderline disorders: *An integrated developmental approach*. Brunner/Mazel.
- Masterson, J. F. (1988). *The search for the real self: Unmasking the personality disorders of our age*. Free Press.
- Masterson, J. F. (1993). *The emerging self: A developmental, self, and object relations approach to the treatment of the closet narcissistic disorder of the self*. Brunner/Mazel.
- Miller, A. (2013). *Drama copilului dotat. În căutarea adevăratului Sine*. Editura Herald. (Lucrarea originală publicată în 1979)
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Hyatt, C. S., & Campbell, W. K. (2017). Controversies in narcissism. *Annual Review of Clinical Psychology*, 13, 291–315.
- Millon, T. (1981). *Disorders of personality: DSM-III, Axis II*. John Wiley & Sons.
- Otway, L. J., & Vignoles, V. L. (2006). Narcissism and childhood recollections: A quantitative test of psychoanalytic predictions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 104–116.

- Parker, G. (1981). Parental reports of depressives: An investigation of several explanations. *Journal of Affective Disorders*, 3(2), 131–140.
- Pincus, A. L., & Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421–446.
- Smith, M. M., Saklofske, D. H., Stoeber, J., & Sherry, S. B. (2016). The Big Three Perfectionism Scale: A new measure of perfectionism. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 34(7), 670–687.
- Wilhelm, K., & Parker, G. (1990). Reliability of the Parental Bonding Instrument and Intimate Bond Measure scales. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 24(2), 199–202.
- Wink, P. (1991). Two faces of narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(4), 590–597.
- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. International Universities Press.
- Zeigler-Hill, V. (2006). Discrepancies between implicit and explicit self-esteem: Implications for narcissism and self-esteem instability. *Journal of Personality*, 74(1), 119–144.
- Zeigler-Hill, V., & Besser, A. (2013). A glimpse behind the mask: Facets of narcissism and feelings of self-worth. *Journal of Personality Assessment*, 95(3), 249–260.